

LOS MANUSCRITS DEL MONASTIR DE SANTA MARIA DE RIPOLL.

Per Rudolf Beer

(Traducció del alemany d'En Pere Barnils. *Continuació*).

II (*)

«Nobile cendbium, quod ob reuerentiam totius religionis et scientie olim caput et specimen uniuerse esse meruit Esperie» fou anomenat en 1070 Santa Maria de Ripoll, per Bernat II, comte de Besalú, en una lletra endregada a Bernat de Ruthenis; abat de Sant Víctor de Marsella (2), referint-se expressament al període àlgid del monastir durant lo ministeri pastoral del abat Oliva (1008-1046), y ls'estímuls poderosos donats per Oliva obraven en lo temps immediat també en lo domini de la creació literaria (3). En primera línia lo monjo Oliva (4) apareix com a portador de la gran tradició; ho manifesten primerament les seves Epistulae de paschali cyclo Dionysiali, compostes poch després en la mort del abat Oliva. Primer que ningú Baluze donà coneixement de la Marca hispanica, de la composició breu, però digna de consideració, que havia trobat en un «Colbertinus» dubtant encare de si n'era l'autor lo abat o lo monjo Oliva; mas apuntant la data precisa: habemus librum editum anno MXLVII (5); Villanueva qui vegé les epistulae en un manuscrit guardat encare a Ripoll (P. I. 259), en dona (Viaje VIII, 220), una mostra (lo prolech en vers) y sense citar lo passatge en la Marca observa referent al temps de son origen (loc. cit. 56): «Baluizio la supone escrita el año 1047». La aclaració en les Memorias

(*) La primera part, publicada en lo volúm LCV d'aquests informes de sessions, se cita en lo curs d'aquest estudi ab la sigla P. I.

(1) Utilizada aquí segons la edició en la Collection de doc. inéd. sur l'histoire de France. Première Serie. — Histoire politique. Collection des Cartulaires de France. Tom. XIII, IX. Cartulaire de l'Abbaye de Saint-Victor de Marseille, p. p. Guérard avec collaboration de MM. Marion et Delisle, Paris 1857, tom IX, Nr. 817, p. 166.

(2) En 1050, un convent de la diòcesis de Vich, promet al de Sant Martí de Canigó, recordarse del bisbe Oliva, cuius studia sapientiae dum praesens superfluit apud nos inter rectores ecclesiae sui ordinis nemo extitit secundus; una reminiscencia posterior n'és lo Elogium de Oliva en les «Gesta Petri Ducis Venetiae atque Dalmatiae» (Petrus Urseolus), Mabilion, ASOSB saec. V, 888.

(3) P. I. 259. La noticia bibliográfica sobre lo monjo Oliva en les Memorias para ayudar á formar un Dictionario de los escritores catalanes, de Torres Amat, 447 s., conté greus faltes y inexactituts.

(4) Marca Hispanica col. 446: «In codice 6242 bibliothecae Colbertinae habemus librum de cyclo paschali editum anno MXLVII ab Oliva monacho sanctae virgini Mariae Rivi-pullentis. Videndum an haec lucubratio referenda sit ad Olivam Episcopum Ausonensem, qui monachus quoque Rivi-pullensis.» Lo exacte de la cosa ho suposà ja Enrique Florez, España Sagrada XXVIII (1774, 139. En les notes a la Bibliotheca vetus de Nicolaus Antonio II, 5, Bayer no vol saber res de an monjo Oliva com autor de la obreta: «quo de opere frustra Baluzius atque ex eo Cl. Florezius T. XXVIII, p. 139, n. 39, subdubitant, num alius Olivae Rivi-pullensis item Monachi sit; cum nullum cognominem Scriptorem norint Bibliographi.»

de Torres Amat, p. 447: «Hallase esta obrita escrita en Baluzio, lib. IV, añadiendo: editum anno MXLVII» és completamet errònea: la veritat és més be lo següent:

Lo Miscelàni, rich en orientacions baix molts conceptes per la història intel·lectual del monastir (P. I. 259 y més avall p. 301) utilitzat per Villanueva (segons ell s. XI-XII; en lo catàlech de B. Rivas sots lo Nr. 37: «letra medio Romana medio Gótica del siglo XI» és per desgracia definitivament perdut, com m'ho comproba un testimoni documental; en lo catàlech format per Pròsper de Bofarull (1) la signatura (Est. 1, Caj. 2, Nr. 19) apareix acompanyada del signe O que significa «cremat». Per lo contrari, lo manuscrit de les epistulae utilitat per Baluze, està conservat avuy encare. Lo Colbertinus 6242 anomenat per ell loc. cit., és idèntich al còdex de la Biblioteca Nacional de París F. lat. 7476 (Catalogus Cod. M. S. Bibl. Regiae, París 1774, vol. IV, 364, allí també senyalat com a Colbertinus), que jo he examinat detingudament; és ben bé encare del segle XII (no s. XIII com diu lo Cata-

(1) Aprofitam aquesta ocasió per recordar que, además de les còpies del inventari més antich dels manuscrits (estat Olivà) ja aduhides per la primera part del estudi y del catàlech format per Benito Ribas, dispo encare al present de dos extensos catàlechs més en còpies bones, ço és la llista arreglada per Etienne de Baluze y les descripcions dels manuscrits redactades per Pròsper de Bofarull aprofitant les notícies exposades per Roque Olzinellas. Lo material de catalogisació usat aquí és, donchs, lo següent:

1. «Brenis librorum Sanctae Mariae.» L'inventari arreglat després de la mort del abat Oliva († 1046), exposat P. I. 270, en base de la còpia de Benito Rivas fins allavors inèdita, y designat en lo successiu ab la sigla *Kat. Ant.*

2. «Summaria descriptio librorum manuscriptorum in bibliotheca monasterii Rhipullensis, die 28 Augusti 1649.» París, Bibliothèque Nationale, Collection Baluze 372. Comp. P. I. 271. Utilitzada segons una copia extreta cuidadosament per lo senyor Amédée Boinet, bibliotecari de la Bibliothèque Sainte-Geneviève, per encàrrech de la Comissió Patristica de la Acadèmia Imperial de Ciències. Aquest catàlech s'aduheix ara per primera vegada en la història y descripció dels manuscrits de Ripoll y en endavant va citat ab la sigla *Cat. Bal.*

3. «Catálogo de los Códices MSS. que hoy día existen en la Biblioteca del Real Monasterio de Ripoll en el Principado de Cataluña», format per allà lo any 1800 per Benito Rivas (alguns extractes en lo viatje de Ewald, Neues Archiv., VI [1881], 339 ss.) y utilitzat en una copia posada amablement a disposició de la Acadèmia Imperial de Viena per la Real Acadèmia de la Història, de Madrid; comp. P. I. 154, 230, 245.—Sigla *Cat. Riv.*

4. «Catálogo de los códices manuscritos que en virtud de la Real orden de 20 de Noviembre de 1822 ha remitido á este Archivo General de la Corona de Aragón mi subdelegado don Pedro Mártir de Olziuellas... pertenecientes al suprimido monasterio de Monjes Benedictinos de Ripoll y que he colocado según el orden de estancias, cajones y números que tenían en aquel monasterio... (al final): Barcelona y Octubre 1.º de 1823. Pròsper de Bofarull.»—Aquest inventari era conegut desde molt temps (comp. Ewald, loc. cit. 391), però no va ésser permès utilitzar-lo en l'any 1905; una copia completa y escrupolosa la dech a la amabilitat especial del senyor Joseph Pijoán, Barcelona. Lo catàlech és també important per la història dels residus de Ripoll, perquè Bofarull després del incendi y en lo mateix any 1835, senyalà expressament aquells manuscrits que ell havia retornat a Ripoll desde l'Arxiu de la Corona y'ls que allí foren cremats. Sigla *Cat. Bof.*

Finalment s'ha aprofitat també del nou material manuscrit.

5. El tomo 107 de la Collection Baluze, que la Administració de la Biblioteca Nacional de París deixà a Viena per mediació de la Direcció de la biblioteca real y imperial. Lo volúm conté numerosas transcripcions de valuosos documents de Ripoll (P. I. 251, not. 2), mes també extractes y copies dels antichs còdexs de Ripoll, sobre'ls que retornaré repetides vegades. Sigla *Bal. 107.*

logus) y l'escrit ompla un quaternio just. La ja esmentada indicació de Baluze: *Habemus librum de cyclo paschali editum anno MXLVII ab Oliva monacho*, pot ser que doni ocasió a males interpretacions formalment considerada, realment és justa. Una suposició, com creu Villanueva, no existeix; en lo capítol 3 del llibret (*De presenti cicli huius anno*) fol. 3^r del ms. trovem: *Si uis nosse quotus sit annus cicli huius uide annos domini qui sunt in presenti IXLVII^m*. Una sèrie d'indícis fan creure que aquesta còpia és també d'origen ripollès—en tot cas és comprovat que'l treball fou compost un any després de la mort d'Oliva, per lo monjo del mateix nom. Però la activitat de aquest monjo Oliva s'extén encare més enllà d'aquesta data. En lo manuscrit ja analitzat P. I. 259, ara perdut, Villanueva hi trovà també una *Epistula Olivae monachi ad Dalmacium monachum de feria diei nativitatis Christi*, lo text de la qual publicà (*Viage VIII*, 225 s.); en ell llegim: *qua ratione de annis Domini, qui sunt modo IXLX^a Ve*, volunt unum auferre annum, y d'això inferim que lo monjo Oliva, literariament encare obrava en 1065, unes dues dècades després de la mort de son il·lustre valedor, l'abat (1). És també possible que sigui d'aquest període la redacció d'altres treballs compostos per lo monjo Oliva, la del tractat de *ponderibus et mensuris* com també de les *regulae abaci*; d'una manera precisa ho justifica un treball computistich de qual cap dels biògrafs d'Oliva ni ningú, que jo sàpiga, n'ha donat compte fins ara. En lo Cat. Bof., al bell començament de la descripció del còdice Est. 2, Caj. 3, Nr. 6, hi trovo lo següent sumari:

Tabulae computi ecclesiastici editae ab Oliva monacho Rivipullensi año 1061 (2). Tenim, donchs, aquí notícia d'un treball de cronologia eclesiàstica, que's publicà un lustrum abans de la lletra a Dalmatius, lo darrer escrit datat del monjo Oliva. Sobre la redacció del text, és de notar una circumstància que no's desprèn de les descripcions del manuscrit corresponent en lo Cat. Riv. y en lo Cat. Bof., mas que és registrada escrupolosament en lo Cat. Bal. (3): Igual que en lo perdut miscelani que contenia la major part de les obres del monjo Oliva (comp. dalt p. 300), en aquest còdice miscelani igualment destruït hi havia també anotacions analístiques juntades ab lo treball.

(1) Vivint completament o ab preferència a Ripoll; en 1063 feu l'inventari de la enfermeria del monastir, comp. Villanueva VIII, 10.

(2) La còpia que tinc al davant porta la data 1161; mas això és sens dubte una error del escriptor com se segueix del temps de vida del autor; fins en la descripció mateixa al datar un altre troç, segueix la indicació: *Escripto en el mismo siglo XI*. En el Cat. Riv. no s'anomena a Oliva com autor, emperò (en lo Nr. 162) lo contingut d'aquest (igualment cremat com se dedueix del senyal 0 anotat en lo Cat. Bof.) manuscrit és exposat més clarament: *Liber Computorum. Liber Officiorum Amalarii Episcopi ad Regem Carolum. Romanus Ordo in Hebdomada maiori cum gestis Synodalibus variorum conciliorum. Tractatus Prisciani Grammatici*. En pergamino de fol. mayor, su letra es del siglo XI.

(3) Aquí, donchs, lo més antic dels catàlechs detallats dona més orientació que les llistes fetes posteriorment per aventatjats investigadors.

computus d'Oliua; l'origen de les quals s'ha de cercar sens dubte en lo Scriptorium del monastir de Ripoll. Lo Cat. Lat. en la corresponent descripció (Nr. 112) després de la nota general del sumari: Liber Computi et tractatus Prisciani de nomine et verbo, presenta lo següent:

Januarius, Augustus et Decembris III nonis habent XVIII post idus etc. Postea sic: de sermone Beati Seuerini episcopi etc. Postea: Era millesima CXXXV^a ciuitas Hierusalem reddita et Christianis. Et modò est millesima CC^a XVII. Anno millesimo C^a XLVIII capta est Tortosa ab inclito R. Barcinonensi Comite et rege Aragonis Feria V. post natale III^a Ka. Januarii Barcinonensi. Postea tractat de ciclo tabulis uisu dignis.

Com als treballs computístics del monjo Oliua s'hi juntaven anals que havien d'ésser d'importancia per la literatura en prosa de Ripoll; aixís se'ns ha conservat també del període de la seva influència, la reminiscència de un elogiū versificat de la dinastia, al qui seguien altres creacions semblants de que havem de parlar encare.

D'aquest temps (mitjans del segle XI) és la única y sola composició d'una elegia conservada en un manuscrit de Ripoll; a la memoria del comte de Barcelona Ramon Borrell, mort en 1017. Baluze publicà la poesia en la Marca Hispanica, col. 427 s., emperò no divulgà (per bones rasons) la seva font («In vet. ri codice M. S. reperi»). Mas la tragué sens dubte del Miscelani 5911 (olim Baluzianus) guardat avuy en la Biblioteca Nacional de París. En lo Catalogus Cod. M. S. Bibl. Reg. IV, 179, lo corresponent trog, lo més vell del manuscrit, està posat equivocadament en lo segle XII, y la composició és designada com Epicedium in funere Raimundi Comitis Tolosani; d'aquí que la cosa resulti completament embrollada.

Lo fet de començar Baluze en la seva copia impresa la estrofa 10 ab C; la 21 ab S, la 22 ab H, demostra haver ignorat la intenció que tingué l'autor de formar un cant alfabètic, prenent així lo que constituïa probablement lo seu orgull; ademés, Baluze llegí malament alguns passatges. Lo mateix cas tenim en la copia de Bofarull, Condes vindicados I, 217^{ss}, publicada exacta segons la de Baluze y repetida per Amador de los Rios, Historia crítica de la literatura Esp. II, 335; encare anteriorment a Amador, Du Méril (segurament lo primer, puig no's diu res sobre'l particular en l'Archiv. f. à. d. Geschichtskunde. VIII, 355), indicà breument en les Poesies inédites du moyen-âge, París, 1854, 277 not., que l'Epicedium era alfabètic (vers, asclépiades; et réunis en quatrains). Dümmier en donà primerament una copia correcta. (Neues Archiv. III, 1878, 407 ss.), però com tenia l' Carmen per inèdit, tampoch observà res respecte la procedencia demostrable del manuscrit de Ripoll (T); manifestament va escapàrseli la significa-

(1) No's fa memoria de la poesia important com a testimoni històric en lo treball que considera també les antigues fonts de Ripoll: Historiografia de Catalunya, de J. Massó Torrents, Revue Hispanique XV (1906), 486 ss.

ció decisiva de la indicació feta en la estrofa 13. Motiva la reproducció de la poesia que donam a continuació, basada en una nova revisió del manuscrit, lo fet d'adaptar-se bé a la serie dels coneguts Elogia verificats de Ripoll, dedicats als difunts (1), y de facilitar lo trànsit del panegyricus a la poesia matisada de èpica.

- 1 Ad carmen populi fribile cuncti . . . Aures nunc animo ferte benigno,
Quod pangit meritis (2) uiuere laudes . . . Raimundi proceris, patris et almi.
- 2 Bellis terra potens, ubere gaudens . . . Quo nunc esperie (3) nullo languens,
Cui tarris patrie est (4) lapsa repente . . . Raimundus procer, hunc morte premente.
- 3 Clari progenies pulcra borelli . . . Raimundus teneris cepit ab annis
Dux insigne patris ius moderandum, . . . Xpisti precipuus munere factus.
- 4 Dum celsus procerum culmine staret . . . Ceruicemque patris (5) flecteret orbis,
Extolli timuit dulcis amator . . . et rector populi (6) ceu pater omnis.
- 5 Effulsit fidei luce fidelis . . . Princeps egregius semper in orbe,
Iustus iudicio, famine nerus, . . . Hostis falsiloquis hic erat acer.
- 6 Fultus presidio numinis alti, . . . Docens castra sibi fortia XPI
Stravit barbariem fanaque trinit . . . Cultureque dei templa dicauit.
- 7 Gestis preposuit cuncta potenter. . . Sic pulsus tenebris orbe (7) prophanis
Struxit XPIcolis (8) castra salantis, . . . Barchinona potens, te renouauit.
- 8 Hic per iusticie limina cedens . . . Prebebat (9) populis iussa salutis,
Ut uiuendo pie regna subirent . . . Celestis patrie post sine fine.
- 9 Illi cura fuit maxima regni . . . Scissuras placido stringere pacto,
Discordesque sibi neetere mentes . . . Primo nequitie fraude repulsa.
- 10 Karus (10) hic populis extitit orbis, . . . Qui fama (11) meriti trans tulit astra
Et celso micuit nomine terris, . . . Ut sol in radiis orbe refusus.
- 11 Lux ingens patrie, gloria terre, . . . O raimunde, tuis quam plus olim
Domnus more patris cuncte (12) fuisti. . . Qui scalam emeras tristibus omne (13).
- 12 Miro uos, inopes, fouit amore, . . . Vestri tutor erat dulcis et altor;
Nam quod seua manus sentis ademit . . . Vobis restituit (14) iure peregit.
- 13 Nam sacra dei templa beauit . . . Donis eximiiis et decorauit
Et clerum patrie fouit honeste, . . . O borelle (15), magis inclite presul.
- 14 O que XPIcolis (16) urbs sat olimphi . . . Terragona piis clara stetisti,
Te prisco statui ferre parabat, . . . Hinc (17) ornare tuam presule plebem.
- 15 Pro, quantis fieres clarus in actu (18), . . . O raimunde, tuis lux patrieque,
Ni te seua tuis mors rapuisset, . . . At flatus petit regna quietis.
- 16 Quam post regifico ductus honore . . . Quoram certa pio pignora papa
Bernardi comitis pacem (19) tulisset, . . . Inuidit properans mors remeanti.
- 17 Reuera patrie tam decus ingens . . . Ut migrasse ferunt, fluxit ad imas
Plebs omnis lacrimas, undique uultus (20) . . . Multus fit (21) patrium cernere funus.

(1) J. F. de Masdeu, *Historia Crítica de España XIII*, 197, opina no sens rulió que és la única «poesia tolerable» que s'ha conservat en Espanya d'aquell temps.

(2) meritas Engelbrecht. (3) esperia e (çç és: est) Engelbrecht.

(4) Dümmler et. (5) patri Engelbrecht.

(6) «populus corregit en populi» ms., observa justament Dümmler.

(7) ore Dümmler. (8) Cap ratlla sobre XPI.

(9) Credebat Baluze. (10) Carus Baluze.

(11) Lo manuscrit té clarament fama.

(12) anctę Dümmler.

(13) Així, en lo manuscrit y en totes les edicions (també en Dümmler). Engelbrecht esmená d'un modo excelent: qui solamen eras tristibus omne.

(14) restitui Engelbrecht.

(15) Borellus, bisbe (præsul) de Viçh 1010. — 1017, l'antecessor del bisbe Oliva al mateix temps abat de Ripoll, lo que aquí s'ha de tenir en compte.

(16) Cap ratlla sobre XPI. (17) hic Engelbrecht. (18) actis Engelbrecht.

(19) pace just Dümmler. (20) Bal. suposa iuctus, Engelbrecht uulgus.

(21) Bal. equivocat sit.

- 18 Sedant precipites vulnere cordis, Pars scindunt facies — debile visu —
Dant luctus varia milia plebis Et clamore truci sidera pulsant.
19 Te, raimunde procer, quam cito, pulcher, Nobis mors rapuit seua misellis!
Quis tam dulcis erat rector in orbe Extans, qui dominus ceu pater adsit?
20 Ve tellus tenebris mersa doloris, Te liquit patrie glorie fulgens!
Barchinona, tibi quis dolor hesit, Qua defuncta patris membra putrescunt!
21 Xero mane (1) piū plange patronum Barchinona potens urbsque gerunda.
Usque ausona simul urgella tellus Hinc quadrata fiant climata mundi.
22 Ymmum (2) ferte deo dulciter almo, Qui pro patre dedit pignus in aruis.
Huic parate, uiri, corde fideli Iussis nosque pie subdite (3) matris.
23 Zelo nunc fidei poscite cuncti: Lucis summe (4) pater, cede quietem
Raimundo proprie prolis amore, Que tecum deus et flammine (5) regnat. amen.

A més dels testimonis de que havèm tractat, possehim varies altres notes que indiquen que la escola monastiral de Ripoll permanesqué fidel a les seves tradicions en lo temps immediat consecutiu del període esplendorós d'Oliva (6). Es de plànyer que sols tinguèm coneixement indirecte (per los catàlechs anteriors a la crema) de importants monuments que s'hi refereixen; així de un bell Evangeliari descrit de la manera més detallada per Benito Rivas (7); es datat d'una manera pre-

(1) Seromane Bal. (2) Hymnum Bal.

(3) Així'l manuscrit y les edicions; son les religioses subjectes a la superiora, uiri los monjos. (4) Bal. correngi summe. (5) Flammias en lo manuscrit.

(6) Per lo cap de la escola monastiral de Ripoll en la època oliviana, per l'erudit Arnallus scholasticus, del qui havèm parlat T. I. 262, sembla també haverse trovat en temps posterior un representant corresponent, tal vegada un successor al qual se refereix lo trassumpte d'una acta fins ara desconeguda, que's trova en Bal. 107, fol. 277^r s. Lo document: Anno X Regni Henrici Regis, de consegüent extès, 1041, ço és, cinch anys abans de la mort del abat Oliva, és digna d'atenció estilísticament y per la historia cultural; ademés és important per ésser una de les poques actes privades conservades d'aquell temps; per això l'exposam extrac-

tat aquí.

Després d'un preàmbul sobre'ls designis de Deu al crear a Eva de Adam, diu:

Idcirco ego Raymundus cognomento Bernardi his mortalium legibus honesta copulatione productus et amore suscipiendae Dominoque seruicendae prolis iuductus hunc titulum dotis seu donationis tibi dilectissimae sponsae meae Ermesendi nomine habituram (sic) perpetim trado. Cunctam quoque decimam partem rerum mearum... tibi concedo, denique iuxta leges Gotorum honestas antiquitas institutas haec omnia animo tecum gratanti percompleo et eo dilectionis vinculo quandiu uiui fuerimus tecum permanere desidero. Quo beatus Paulus Apostolus et doctor gentium iubet uxores diligendas esse semper in Domino. *Facta est haec scriptura in coenobio Beatae Mariae uirginis Ripollensis Anno X Regni Henrici Regis tertio nonarum Ianuariarum die scripta manu Remundi ad vicem Arnaldi Scolastici praefati Coenobii notarii. Sig. nnum praedicti Remundi qui hanc donationem dotis fecit et testes firmare rogauit. Sin. nnum Gerberti Sig. nnum Ebuli (Blidnarii, Bernardi, Adalberti).*

(7) «Liber Evangeliorum cum praefationibus sancti Hieronymi presbyteri ad papam Damasum. Es un códice en pergamino en 4.º mayor con varios adornos y figuras de los cuatro evangelistas de pintura basta. Contiene también la genealogía de Christo Señor nuestro desde Adán hasta Joseph, hijo de Jacob, esposo de María, y las obritas siguientes: Rubricae et orationes ad Cathecumenos faciendos. Varias orationes ad contemplationem missae. Liber sacramentorum editus a S. Gelasio papa emendatus a beato Gregorio. Missae totius anni et quae dicenda sunt in festiuitatibus sanctorum. Lectiones exceptae de veteri nouoque testamento ad missas per totum annum.—Su letra es muy hermosa y tal vez de mano de algún monje del mismo Ripoll, pues se escribió en 1048, porque al fin de la Genealogía dice: Finit V. etas. Incipit VI. nulla generationum uel temporum serie certa. sed totius seculi termino finienda cuius iam transacti sunt INLVIII. Porro ab initio mundi usque in presens tempus quo hic liber scriptus est sunt anni VCCCLVIII. Presumo que este precioso Códice se envió al señor Campomanes.» (Nr. 156).

Manifestament és lo mateix manuscrit que descriu notablement y ab molta més breuetat

cisa, fou acabat un any després de la mort del abat Oliva y pot ser la composició fou recomanada per ell mateix. Per primera vegada ens topàvem ab una producció del Scriptorium de Ripoll, que ostenta riques guarnicions ornamentals y figures; les inicials eren il·luminades y a cada un dels quatre Evangelis hi havia la imatge del corresponent Evangelista. Fàcilment se comprèn que també trovà un ressò en lo Scriptorium del monastir lo magnífich ornament figural que portaba lo soberch edifici de la iglesia construït per Oliva y 'l que, malgrat la destrucció vandàlica, desperta avuy encare la nostra admiració; recordis solament les escultures dels dotze apòstols que degueren ésser executades a base de croquis y de projectes. Tota vegada que'l manuscrit d'imatges fou destruït en la crema del any 1835, sols podem fer conjectures sobre l'art de representació dels Evangelistes; mas no manca pas del tot material de comparança per la il·luminació catalana de manuscrits d'aquell temps. H. Denifle y E. Chatelain en la publicació del «*Inventarium codicum manuscriptorum capituli Dertusensis*», *Revue des Bibliothèques* VI (1896), 1 ss., tingueren la bona idea de fer conèixer, mijançant reproduccions passablement executades, una miniatura de plana sencera y les cobertes guarnides d'ornaments y figures d'un dels manuscrits més antics, encare de la meitat del segle XII, de la Biblioteca Capitular de Tortosa (1), que contenia *Orationes pro missis* (Còdice 11). La continuació de la influència bisantina és innegable; les representacions estan encare fonament adherides al estil arcaïch de la pintura miniaturista y's pot creure que Rivas y Villanueva s'haurien dolgut també açí de la «pintura basta» y «dibujo incorrectísimo». Ja que la iglesia de Tortosa deu la fundació y dotació al comte Ramon Berenguer IV, al protector de Ripoll, és possible que la escola d'escriptura y pintura de Ripoll, llavors la més famosa de tot Catalunya, exercís influència en la composició del missal de Tortosa, de la mateixa manera que, p. ex., en la escriptura de certs anals provincials en un Dertusiensis, de que havèm de tractar encare.

Proprijs manuscrits d'imatges de Ripoll que siguin del segle XI, no'n conservàm cap. No obstant, en lo manuscrit Nr. 151, procedent si fa o no fa de mitjans d'aquest segle, guardat encare avuy en Ripoll y'l qual conté *Bacda de locis sanctis*, *Augustinus de Magistro*, *Joannes Chrysostomus de reparatione lapsi*, *Augustinus de Fide*, *Bachiarus de Fide* (aquest segons una còpia adquirida de Italia, comp. P. I. 267 (2); en lo

Villanueva, *Viaje* VIII. 43: «Códice de los IV evangelios con las iniciales iluminadas sin distinción de capítulos, escrito en el siglo XI. Preceden según costumbre las tablas de las concordancias, y á cada evangelio la imagen de su autor de dibujo incorrectísimo».

(1) Situada entre Barcelona y Valencia, conquistada en 1048 per Ramon Berenguer IV.

(2) Sobre altres troços del mateix manuscrit, entre ells lo «*Vaticinium Sibyllae*», Ewald loc. cit. 383. Aquest *Vaticinium* és idèntich a les profecies que's troven en lo cod. *Escorialensis* & I, 3 s. XI (1047); Ewald observa, loc. cit. 249, que aquest fragment se trova també en lo pantheon de Gottfried de Viterbo, però que no pot ser prè de aquest a jutjar per la anti-

fol. 154^r s'hi troba una imatge de la Verge ab l'Infant (làmina 1), la que mereix atenció, no tant per la tècnica com per la forma característica del subjecte. Per més clarament que penetri la influència bisantina natural en aquell temps, se nota ab tot desseguida la concepció independent del assumpte característica d'Espànya, lo plegat del ropatge disposantse no en cayent recte, sino horizontalment, lo coll cobert conforme als hàbits de les mònges, les faccions desviantse completament del convencionalisme y tingudes més bé per individualment expressives, tant, que P. Adrien Munier, qui examinà la imatge, és del parer que serví de model una religiosa, pot ser una abadesa; per concedir aquesta possibilitat basta sòls recordar que'l vehí convent de Sant Joan de Ripoll (Sant Joan de les Abadeses) hostatjà religioses fins al 1017. La aquí fàcil comparança ab la imatge de Maria (a la dreta del Crucificat) en la coberta del aduhit missal de Tortosa, reproduhida per Denifle y Chatelain, suministra més mijans per la valuació històrica del art de la efígie de Ripoll (1). L'estudi històrich del art haurà també de parar atenció en un escrupolòs dibuix del locus «caene» domini del meteix rivipullensis 151 (fol. 4, en lo tractat de Baeda de locis sanctis, més primorós que, p. ex., en lo Vindob. 580, fol. 12^v), y igualment en les rares inicials que com a motius ofereixen testes de persones y animals, armadures, etc. A propòsit d'això recordis també que'l Cod. 199, ab lo liber Scintillarum atribuit a Baeda y'l de Augustin (Baeda) De conflictu vitorum et virtutum, de fins del segle XI, aclarat per un document com vella possessió de Ripoll, presenta també interessantes inicials antigues (2).

D'aquell temps no's coneixen altres manuscrits illustrats de procedencia ripollesa; mas lo scriptorium del monastir continúa produhint valiosos còdices, com, p. ex. un Evangeliari acabat en 1094, que Bofarull alaba en lo seu catàlech sots la signatura Est. 1, Caj. 1, Nr. 10, com «Código preciosísimo y curioso» (3). Lo meteix catàlech, sots la signatura Est. 1, Caj. 1, Nr. 13 y ab lo senyal O, de consegüent «cremat» dona també la descripció d'un manuscrit, del que tractarèm més

guitat del manuscrit». Això és conforme, puig son, las desde llarch temps conegudes profecies, les impreses entre les obres de Baeda (M. 90, 1181).

(1) Comp. aquí Jos. Gudiol y Cunill, *Nocions de Arqueología sagrada catalana*, Vich, 1902, p. 320, ss.: Representacions de la Verge Maria. Llástima que siguin insuficients les figures presentades en la p. 295.

(2) Un ornament tot especial d'inicials se troba en lo còdice Nr. 129, encare del segle XII, de la biblioteca capitular del Tortosa, que trellada la «Summa codicum». Una mostra en «Lo codi» publicada per Herm. Fitting y Herm. Suchier I (1906), làmina 1.

(3) La seva descripció d'aquest ms., igualment perdut, és: Los santos cuatro evangelios con las prefaciones de San Gerónimo y los diez cánones de Ensebio Cesaricense siguiendo á Ammonio Alejandrino con tablas de correspondencia para saber los lugares en que concuerdan los evangelistas según se hallan en el Griego: Código preciosísimo y curioso en folio menor escrito sobre pergamino el año 1094. Empieza y acaba con algunas hojas, también de pergamino, de letra menos antigua con varias oraciones de la Iglesia propias de Semana Santa.

detingudament, que conté «Epístolas morales» del Papa Gregori el Gran y després un «Catálogo de los sumos Pontífices desde San Pedro hasta Urbano II, en 1098»; Bofarull afegeix: de cuyo siglo, sin duda, es este código, aunque sigue de letra menos antigua el catálogo hasta Clemente IV con un cronicón; aquí, donchs, se'ns senyala igualment lo segle XI, com temps de la formació del manuscrit; per rahons que s'aclarirán més tart, tot just si roman dubte sobre la procedencia ripollesa del tant debatut manuscrit.

Fóra dels fragments que acabam d'esmentar, en part perduts, no s'ha descobert fins ara cap manuscrit atribuible al període de que aquí ens ocupam, çò es al segle següent, a la mort del abat Oliva. Lo meteix pot dirse dels còdices conservats encare, detingudament examinats, ja precisament en atenció sobre'l particular, com també dels manuscrits en gran part cremats, y que van descrits ab indicació de data en los catàlechs formats anteriorment al 1835. Fóra equivocat, per aquest fet solament, deduhir una mica d'activitat en lo *Scriptorium* de Ripoll o un endarreriment en general de la manifestació intelectual de la comunitat del monastir; ja s'ha manifestat que, sens lo vell catàlech que fa veure la riquesa de la biblioteca al acabament del període olivià, possehiríem una idea absolutament incompleta de la biblioteca del monastir. Pero malgrat tot, respecte al esmentat període, podem deduhir, efectivament, una considerable disminució de treball científich a Ripoll; fet que, en aquest cas, està estretament lligat ab la dissolució de la disciplina conventual y lo comportament indigne dels abats. Un segle de decadencia innegable segueix al esplendor del temps d'Oliva, devingut tal a conseqüencia de la intensiva activitat intelectual y del poderiu considerable desplegat per rahó del augment de propietat. La butlla del Papa Alexandre II, dirigida al monastir (publicada per Baluze segons un document del arxíu del monastir de Ripoll, *Marca Hispanica*, CCLIV, col. 1122 s.) ja en l'any 1063, de consegüent, 17 anys després de la mort del abat Oliva, fa veure, d'una manera evident, les circumstancies predominants en lo monastir; conté una severa admonició als monjos de permanèixer fidels als vots fets de reprimir, per medi dels abats, lo malversament dels béns del monastir, y principalment no consentir la simonia en les eleccions d'abat (1). La vigorosa paraula del Papa tingué certament, per conseqüencia, la destitució d'un tal Adalbert, qui, contra l'abat Guillerme Bernat, s'havia apoderat de la dignitat abacial, valentse de la violència y de la simonia. Però lo requeriment general contingut

(1) Monemus ut professionis sanctae propositum... pro viribus semper custodiat nec ab illo in neutram partem ullo modo desistat... — Qui predia... dono Abbatum non satis digne praesidentium seu rapina vel invasione... possidere videantur... illa nequaquam retineant... — Praecipimus ut nullus amodo et deinceps vestri coenobii regimen per simoniacam haeresim obtineat nec quaecunque ingenio ante vel post acceptum honorem per pecunias locum Abbatis arripiat.

en la butlla, romani sens resultat; les circumstancies dins la comunitat religiosa continuaren empitjorant més cada dia, de tal manera que, al repetir-se l'espectacle sis anys més tart y adquirir Miró la abadia de Ripoll mitjançant negociació, Bernat II, comte de Besalú, se vegé obligat a posar terme al vergonyós procedir y a colocar, en 1070, lo monastir de Ripoll sots la jurisdicció de St. Víctor de Marsella, auxiliat per los bisbes de Vich y de Girona. A la agosada opinió den Pellicer y Pagès, l'historiògraf del monastir més modern, de que aquesta disposició incívica en la vida conventual se verificà sols per tranquil·litzar als monjos, «no para una reforma que no necessitaban, ni para restaurar la disciplina monástica que no había decaído», se hi oposen incontestables testimonis documentals. En la lletra citada al començ d'aquest estudi s'explica, ab sinceritat sens reserva, que desde la mort del abat Oliva Ripoll s'havía convertit en un focus de simonia y deshonorós mercat de dignitats. Lo disposar la afiliació de Ripoll a St. Víctor se verificà a fi de que la vida religiosa y l'esforç científich se despleguessin en l'esdevenidor com habían fet en los temps passats (1). Més clarament encare s'expressa l'acta de donació del comte (Cartulaire de St.-Victor, N. 819), extesa al 28 de desembre de 1070; Ripoll es directament anomenat un lloch que a causa de la simonia dels seus abats, paene absque religione et sine regula sancti Benedicti manebat (2). Testimonis del braç eclesiàstich y seglar confirmen, donchs, unànimement la decadencia de la vida monacal a Ripoll, y lo declarar-se en un d'aquests testimonis lo desitj de que no sols la religió, si que també la «Scientia» pugui recobrar l'esplendor d'altre temps, respon a la pregunta perquè decaygué tan considerablement la manifestació intelectual en oposició al actiu desenrotll de la producció literaria y científica durant lo període d'Oliva. Desde l'any 1065 en que lo monjo Oliva compongué la seva curta lletra endreçada a Dalmatius,

(1) (Lo comte Bernat a Bernat de Ruthenis, abat de St. Víctor)... nouerit uestri pia sollicitudo locum Dei genetricis Marie Riupollentis cenobii, qui a tempore domni Olive pontificis a simoniachis male possessus turpibus succubuerat questibus... me ab omni eretice prauitatis contagio emundasse illumque pseudoabbatem Mironem, qui post interdictum sedis apostolice eiusdem regnum conatus est simoniache optinere, domni Guifredi archiepiscopi necnon Berengarii Gerundensis episcopi ac Guillelmi Ausonensis presulis adiutorio cum suis satellitibus uniuersis a loco... expulisse. Quo depulso cum quererem qualiter... ab illo sancto loco omnem hereticum ambitum de cetero precanere possem, id mihi... suggestum est, ut uestre dominationi (lo text imprès té: donationi) uestrique institutis illum subicere non refugerem... Hoc nobile cenobium, quod ob reuerentiam totius religionis et scientie olim caput et specimen uniuerse esse meruit Esperie,... per uos in statum pristinum cupimus reparari (loc. cit., p. 165 s.).

(2) ... donator sum omnipotenti Deo et sancte Marie sanctoque Victori martyri de Massilia ac Bernardo, abbati ipsius monasterii... dono eis monasterium sancte Marie de Riupullo... sub eo tenore, ut ipse Bernardus et successores eius eligant semper et mittant ibi abbates qui seruicium Dei in eodem monasterio faciant et regulam sancti Benedicti ibi teneant et tenere faciant, et obediētes sint semper in omnibus abbatibus et omnis congregatio ipsius monasterii Massiliensis abbati... Et hoc totum ideo est factum, quia locus ille propter symoniacos abbatibus pene absque religione et sine regula sancti Benedicti manebat (loc. cit. 171 s.; comp. també ibid. 208 y 239).

se passa quasi bé un segle fins que tornam a topar ab un producte literari datat de la abadia (la anomenada «brevis historia»), y més encare fins a reaparèixer lo nom d'un religiós de Ripoll ocupat en la composició de llibres. Així, donchs, podem ben creure per l'esmentat període, que a la manca de notícies sobre produccions del Scriptorium de Ripoll en lo camp no litúrgich hi correspòn també la manca efectiva de semblants obres.

La capitís diminutíu jeràrquica que afectà a Ripoll a causa de la seva subordinació a St. Víctor no podia emperò anorrear d'una vegada la força d'aquest lloch intel·lectual capdevanter de Catalunya, o ferir considerablement la integritat de les reliquies històriques y dels tresors del arxiu y dels manuscrits que hi existien coleccionats. Per altra part es de creure sens escrúpol que per part seva la abadia de St. Víctor, atenent a la col·lecció y valuació d'auxiliars literaris, no podia perdre de vista los arxivals y còdices que posseïa'l monastir català recentment afiliat; efectivament, en los arxius des Bouches du Rhône de Marsella, trovam una sèrie de documents la procedencia ripollesa dels quals es garantida, y que, segurament, han arribat al lloch actual hón se custodien, per la mediació de St. Víctor (1).

Cerquis per un monument que ilustraria les relacions intel·lectuals entre'ls dos vells monastirs en lo camp propiament literari, y's trobarà certament, no a Marsella, tampoch a Barcelona, sinó a Roma. Lo Vaticanus Reg'nensis Nr. 123, escrit en sa part principal en l'any 1055 y la procedencia del qual de St. Víctor de Marsella es segura, fón donat a conèixer més en detall, primerament per Ludwig Bethmann en l'Archiv f. ult. d. Gesch. XII (1874), 268. Segons Bethmann lo volúm conté «De ratione temporum», una obra gran de Baeda y Isidoro, Crònica de Baeda, Cicles que abarquen los anys 532—1063, ab observacions analístiques en part de mà posterior (s. XII), tornen després 28 cicles, 1061—1595, de mans posteriors, també ab inscripcions analístiques, los anomenats *Annales Massilienses* (2).

(1) Comp. Mélanges d'Archéologie et d'Histoire, VI (1886), 454 ss.

(2) Sobre aquest manuscrit P. Franz Ehrle me comunica amablement lo següent:

«Per lo que respecta al contingut total del volúm, l'ompla una obra ab quatre llibres.

Lib. 1us, de sole; f. 1—74, ab 73 capítols. Liber 2us, de luna; f. 74—110, ab 47 capítols (f. 11—125^v los 27 cicles ab los anys; f. 126^r, 126^v epla. domini Olive). Liber 3us, de natura rerum, f. 127—151, ab 163 capítols. Liber 4us, de astronomia, f. 152—219, ab 122 capítols, f. 220—223 calendari de janer fins agost inclusive.

A cada llibre l'hi precedeix l'index dels capítols (fs. 74, 127, 152) y a cada capítol hi ha indicat l'autor del qual es pres.

De molts la major part es de Baeda, bastants de Isidoro, altres d'Augustín, Hieronymus, Dionysius, Anatòlinus, Victorinus, Proterius, Hyginus, Plinius, Macrobius, Ambrosius, Fulgentius.

Al primer llibre li falten los 13 primers capítols.

Al. Vidier, qui pensa publicar una relació minuciosa del mateix manuscrit, en lo Bulletin de la Société des Antiquaires de France, me comunica encare més particularitats del variat sumari del manuscrit: (després d'un nou paragraf «Epistolà Bedae unde supra») Chronologie sommaire de Justinien à Charles le Chauve mentionnant des phénomènes naturels

Aquests Anals han estat publicats repetides vegades, y darrerament per Pertz en los *Monumenta Germaniae*, Ser. XXIII (1874), 1 ss., segons una copia revisada per Hermann Pabst. Especialment en consideració als *Annales Massilienses*, I. H. Albanès ha tractat sobre lo manuscrit en tres extenses memories: «La chronique de Saint-Victor de Marseille», *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire*, VI (1886), 64 ss., 287 ss., 454 (1). Lo primer resultat a considerar, fruyt del non examen del manuscrit, es la prova, es veritat incoherent presentada per Albanès sobre un cert paralelisme en la composició del *Reginensis* Nr. 123 y del *Rivipullensis* descrit per Villanueva, *Viage* VIII, 55 ss.; çò es aquell miscelani que ja havèm aduhit tantes vegades y'l que conté la major part dels breus treballs del monjo Oliva. Podèm assegurar desde are que tant lo *Reginensis* 123 com també'l perdut *Rivipullensis* representen originals per les taulés computístiques d'Oliva y per les notes analístiques que s'hi junten. Per un appendix que Albanès acompanya al darrer tractat, venim en coneixement de que'l *Reginensis* conté les dues lletres del monjo Oliva al abat (bisbe) Oliva y a Dalmatius; les mateixes lletres precisament estaven en l'avuy perdut *Rivipullensis*. Altra conformitat manifesten, finalment, los dos manuscrits, com podèm comprobar exactament per haver publicat Villanueva en lo volúm V del seu *Viage*, 241-249, les corresponents inscripcions del *Rivipullensis*. Un nombre considerable d'aquestes són idèntiques en los dos textos-testimonis; axís, p. ex.: 1097 *Oscia ciuitas capta est* — 1118 *Cesaraugusta capta est a rege Aragonense* — 1147 *Almeria capta est* — 1148 *Tortosa capta est*; — lo meteix passa també en

qu'on retrouve dans les annales d'origine sénonaise, mentionnant aussi l'obit de deux archevêques de Sens du 9e siècle. En outre, le ms. contient une carte du monde où la Gallia n'est représentée que par une seule ville: «Senones». — Ab això romanen comprovades relacions molt antigues de Ripoll ab Sens.

(1) La crítica feta per Albanès sobre la edició dels Anals en los *Monumenta Germaniae*, dona motiu de pendre part també en aquest concepte en les seves declaracions, majorment quan en la segona edició de la *Bibliotheca historica* de Potthast I, 95, s'assegura també l'origen barceloní de la primera part dels *Annales Mass.*, y d'aquí com del Resumé d'aquells suplement: «discorre animadament la exposició de Pertz hón se'n tocan faltes de tota classe», se pot inferir fàcilment a quina part se decanta avuy la *Valgata* de la crítica històrica. (Comp. també Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen* I, 7, 1904, pág. 329). Es cert que Albanès, a més de petites equivocacions (així l'abat y bisbe Oliva deu haver viscut «jusqu'aux environs de 1050», p. 297), se féu també culpable de greus errors: la primera part del Vat. Reg. 123 se identifica falsament ab Baeda de temporibus (per més que ja Bethmann havia mostrat lo bon camí, *Archiv.* XII, 268) y aquesta error no's rectifica fins al final en lo suplement; d'aquí que signifi de poca importancia les conseqüències relacionades ab aquesta identificació, prescindint de la data errònia del antich catàlech de Ripoll. Per altra part, s'ha de concedir al animós francès, que féu ell qui primer atribuí determinadament á Ripoll la part més anterior de la *Crònica*, y ab perspicacia relacionà les respectives anotacions ab la influencia del monjo Oliva, per més que'ls treballs d'aquest li fossin coneguts sols en part, y ignorés completament les notes històriques del monastir, la copia dels *Annales Anianenses*, lo cartulari (en la Coll. Baluze), y los respectius capítols de la «*Historia brevis monast. Rivipullensis*» y de les *Gesta comitum*, etc. Dels *Annales «Barcinonenses»* com a base dels *Ann. Mass.* no se'n pot parlar més ara; lo mateix respecte als *Annales* en los *Monumenta*, Script. XIX, 501.

altres notes més extenses, que excedeixen a l'espai d'aquelles breus notes analístiques. Però aquesta conformitat no arriba pas tan enllà com vol fer creure Albanès, per rahó de les coincidències avençades, ans bé s'ha de remarcar un fet, no considerat per ell, y es que en lo Reg. 123 hi han anotacions que *manquen* en lo Rivipullensis (1) (çò es en la edició de Villanueva que, sens dubte, es completa), y, al contrari, que no foren escrites en lo Reg. un gran nombre que'n contenia lo Rivipullensis testimoni de Villanueva, y principalment tals que, afectant a l'antiga historia de Santa Maria, no eren de gens importància per Sant Victor (2). D'això's dedueix que no's pot admetre, sens més ni més, la opinió d'Albanès, sentada exclusivament en atenció a les notes concordants (p. 293): Il'existe une Chronique de Ripoll, qui va jusqu'à la fin du XIIe siècle... C'est donc là qu'il faut chercher l'origine de celle ci (çò es de la Chronique de Saint Victor).

Respecte a la procedència de les anotacions analístiques contingudes en los dos manuscrits, cal observar primerament, que ja Enrique Flórez, en lo 28 volúm de la España Sagrada, 345 ss., sortit en 1774, publicà «Excerpta ex chronico S. Victoris Massiliensis» (segons la edició de Labbe en la Nova Bibl. MSS. 339) y en la inscripció del any MCXV: Monasterium S. Johannis redditur Clericis, ab la seva explicació «De Abbatissis nuncupatum in Dioecesi Ausonensi» senyalà a S. Joan de Ripoll (Sant Joan de les Abadeses) donant axí localment la indicació decisiva; manifestà també, ab tota rahó, en lo meteix volúm de la España Sagrada, p. 51, que St. Victor de Marsella estava tan interessat com Santa Maria de Ripoll en lo bon ordre dels assumptes de Sant Joan de Ripoll. Tot això romangué desconegut tant al senyor Albanès com a Pertz, ab motiu de la publicació de la crònica en los Monumenta Germaniae. Quan referintse a les citades inscripcions dels anys 1097, 1118, 1147 y 1148, Albanès sosté (p. 292) que aquestes notes no pogueren ésser escrites a Marsella ni a Barcelona, sinó solament a Santa Maria, car «Ripoll se trouvait au centre de tous ces événements», se confonen los fets històrics ab son registre, y, si's vol, lo *cuartel general* major ab l'arxiu. Fins la polèmica del erudit francès contra la apreciació de Pertz, de que la primera part dels anomenats Annales Massilienses són propiament Annales Barcinonenses, incita, encare que realment justificada, a fer algunes observacions. Los Anals barcelonesos no són pas una pura creació de la fantasia, com suposa Albanès («l'ouvrage n'a jamais existé qu'en imagination»). Qui vol cercar, trova en lo volúm citat de la Esp. Sagr. (331 ss.) *dues* Chronica Barcinonensia, exposades per Flórez la una segons D'Achery

(1) Axí també al començament les notes als anys 598, 571, 661.

(2) Axí: 882 His diebus erat Daginus abbas Ripullensis. 888 Prima dedicatio nostri coenobii sub Dagino abbate. 912 obitus Wifredi comitis bonae memoriae, cuius pater quiescit in cenobio S. Mariae Ripull.

y l'altra segons Baluze; no es donchs de refusar *a priori*, de cap manera, que una tal colecció de Anals s'hagués pogut escriure a Barcelona, en lo segle XI, majorment quan algunes anotacions d'un *Chronicon Barcinonense* concorden ab les notes corresponents dels sovint esmentats *Annales «Massilienses»*. L'assumpte, donchs, no es pas tan senzill com això, y per les rahons aportades per Albanès no romàn, ni de molt, aclarit d'una manera tan incontestable com ell creu. La qüestió de procedencia pot decidir-se convincentment a favor de Ripoll, si'ns trovam en estat de comprobar que les inscripcions no sòls estàn lligades directa o indirectament ab los interessos del monastir de Ripoll, sinó que també representen una anella d'una cadena de treballs històrichs y especialment històrich-nacionals y provincials, que sòls poden comprobar-se a Ripoll y en aquell temps en cap altre centre literari dels que aquí's consideren. Ara bé, aquest es efectivament lo càs. Recordis lo carmen històrich, retrospectiu del bisbe Oliva al monastir, les anotacions històriques per ell promogudes y la gran cura que's tenia per lo tresor de documents del monastir. Ja en la primera meytat del segle XII, lo monastir possehia no sòls un simple registre d'actas, si que també un arxiu ben ordenat, servint al us oficial («*Archiva publica*» diu la expressió), y sòls a base d'una escrupolosa colecció d'actas y d'un registre conscienciós d'aveniments notables, podien enllestir-se treballs com lo de la *Promemoria* del any 1147 conegut ab lo nom (no prou exacte) de *Brevis historia monasterii Rivipullensis*, les diferentes composicions de les *Gesta comitum* o la *Vita Petri Urseoli*. Com un argument significatiu per la continuació d'aquests estudis y que aquí precisament s'ha de tenir en compte, havèm d'esmentar lo fet de que los anals editats per Villanueva, *Viage V*, 236 ss., sots lo nom «*Cronicon Dertusense II*», d'un manuscrit de la iglesia de *Tortosa*, se basen, igual que'ls *Annales Massilienses*, en fonts de Ripoll (y certament de Sant Joan, com reconegué exactament Villanueva); aquí també apareix la nota: *Era MCLIII, anno MCXV monasterium S. Johannis redditum est canonicis regularibus*.

Es important, en segon lloch, ponderat també per Albanès al menys parcialment, la semblança que hi ha en certes parts, en los cicles, anals y lletres del monjo Oliva, entre'l perdut manuscrit ripollès descrit per Villanueva y'l *Reginensis 123*. Si s'apleguen les rahons aquí presentades, és efectivament fonamentada per la coincidència dels fets esmentats, la proposició (p. 297) sentada per Albanès: «si le moine Oliva n'a pas fait lui-même le beau livre où est notre-chronique (ço és lo *Reginensis 123*) il l'a du moins fait faire et en a surveillé l'exécution».

Tractar minuciosament de la qüestió de procedencia és motivat per la importancia de les conclusions que se'n han de treure. Lo *Reginensis 123* probablement fou escrit en lo *Scriptorium* de Ripoll (1055), segurament fou compilat ab los materials aportats d'allí. Així, donchs, for-

ma un nou monument literari del temps del monjo Oliva, la tasca fructífera del qual havèm estudiat detingudament. Los extractes de Baeda y d'Isidoro, continguts en lo Reginensis, està ara precisats segons lo temps de sa composició y procedencia y desde aquest punt de vista mereixen especial consideració. La forma de la inscripció de les notes històriques en l'actual Reginensis 123 dóna un exemple de que la taula pasqual de Baeda — continuada aquí per lo monjo Oliva — s'utilitzava com a esquema per les anotacions analístiques d'aveniments memorables y era'l punt de partida per los fastes, per la crònica y també per lo martirologi com ho podem realment seguir pas per pas en la historia del monastir de Ripoll. Lo essencial d'aquestes inscripcions se considera com Annales Rivipullenses, al contrari s'han de excloure les opinions sobre la procedencia de Barcelona o de Marsella. Entre altres escassíssims centres mitgevals de cultura de Espanya, a Ripoll li pertany lo mereximent d'haver tramès notes històriques de valor indiscutible. La nova edició pròxima dels Anals en consideració sobre'l particular, haurà d'aduhir com a comprobants no sòls lo Reginensis, si que també lo Rivipullensis, com a text-testimoni, conegut per medi de Villanneva. Lo material d'aclaració, migrat en la edició més moderna (Albanès 316 ss.), podrà enriqueixre considerablement y fins arrodonirse d'una manera definitiva, si's tenen en compte, no sòls los recursos que ja havèm donat a conèixer, si que també los altres treballs y auxiliars històrics, dels que anèm a tractar.

Una paraula encare sobre la continuació dels Annales Rivipullenses a St. Victor de Marsella: l'estudi presentat per Albanès, sobre'l que no podem aquí entrar en més detalls, creu probable que les inscripcions se executaren a Ripoll fins a 1168, que les notes afegides desde l'any 1185 en enllà ja foren escrites a Marsella, que de consegüent aquell cambi local concorda ab lo temps, ja que Ripoll devingué altra vegada independent y St.-Victor perdé la soberania demunt lo monastir català. Aquí veyèm, donchs, també, com la continuació de la activitat conventual en una branca de les bones lletres, se junta a les circumstancies jeràrquiques. Aquest exemple de transmissió intelectual entre Ripoll y St.-Victor (com també entre Ripoll y Tortosa, vegeu dalt, p. 311), té bé prou importància de si meteix per ésser tingut en compte. Quan Albanès al bell començ del seu estudi's plany de la extrême pauvreté de la Provença en cròniques mitgevals y observa a propòsit: *La chronique de Saint-Victor de Marseille fait seule exception à ce silence universel*, es veu desseguida que aquí la excepció confirma la regla. No és obra original la feta a Marsella; may l'haurien composta si Ripoll no hagués proporcionat los principals elements per la mateixa. Com ja s'ha manifestat, haurèm de procurar veure si'l lloch intelectual capdevanter de Catalunya apareix també dispensador en altres conceptes, enfront de la Provença.

La nova apreciació, a continuació justificada, d'un producte lite-

rari de la escola de Ripoll desde molt temps conegut, ha de manifestar que també aquest en certa manera està relacionat ab la proporció de dependència en que estava lo monastir respecte de St.-Victor. Baluze publicà en la Marca Hispànica, col. 1295 ss., un tractat certament curt, però notable en molts conceptes, «Ex veteri codice M. S. monasterii Rivipullensis» sots lo títol: Brevis historia monasterii Rivipullensis a quodam monacho Rivipullensi scripta anno Christi MCXLVII. La data és certa, puig al final diu: «usque ad praesentem dominicae incarnationis annum qui est millesimus centessimus quadragessimus septimus», mas lo títol l'escullí arbitrariament Baluze. Veritat és que en l'escrit hi apareixen citats y avaluats alguns datos importants de la historia del monastir, com també de la política, y desde'l seu punt de vista Pròsper de Bofarull (1) tenia rahó de designar al autor en sos Condes vindicados com a «primer historiador de Catalunya». Però si s'examina l'escrit queicòm més detingudament, se nota desseguida que'ls datos de l'història contemporània y del monastir no son més que una capa transparent per l'ampla declaració dels furs del monastir, llegítimat de les seves possessions, privilegis y llibertats. Fins l'assegurança donada al bell començ per l'autor de que al exposar la donació den Guifre ell s'aferma en lo document que existeix en l'Arxiu públich del monastir (faciens dotem eidem ecclesiae in die consecrationis eius quae in archiviis publicis eiusdem coenobii continetur), serveix essencialment per donar força documental al fi senyalat que ab tota claretat apareix particularment en la pintura de la època resplendent d'Oliva, en la aducció dels privilegis dels prínceps y dels papes y en lo recalcar diferents vegades la llibertat y la independència del antic monastir afaixades d'una manera incondicional. Lo que donchs lo monjo en un passatge de la seva exposició designa com a summa d'aquella proba: (cap. VI) Haec est igitur collectionis summa de dignitatibus et libertatibus Rivipullensis coenobii, se recomana com a més just que'l títol corrent fins ara, per denotar un escrit qui exposa no sòls una breu història, sinó més bé una apologia, y's pot dir un llibre de polèmica a favor dels drets documentats de Ripoll (2).

(1) Segons ell també Pellicer y Pagés 119, sempre en lo meteix concepte del fi purament històric del escrit.

(2) Com de costum Baluze no designa més detalladament lo manuscrit d'hon tragué lo text notable. En la inspecció detinguda de Bal. 107, vaig trovar, fol. 301 ss., la còpia de Baluze; de la corroboració genuinament notarial que precedeix, com de la indicació de que lo text se trobava en lo cartulari (instrumenta antiqua pro dicto monasterio facientia), se dedueix també la confirmació exterior de que la «Historia brevis», com la anomenà Baluze, tenia importància documental; comp. la circumlocució exposada loc. cit.:

«Hoc est translatum bene et fideliter sumptum in Villa Rivipulli vicesima quarta die mensis Julii anno a natiuitate Domini millesimo quingentesimo quinto decimo auctoritate et decreto magnifici Petri Joannis Ferran utriusque iuris licenciati Iudicis ordinarii Curiae saecularis de Rivipullo inferius manu sua propria subscribentis in hijs interuenientibus a quodam alio translato autentico pergamenno instrumento in archiuo magno Monasterii Beatae Mariae de Rivipullo recondito existenti cuius quidem instrumenti sine translato autentici te-

Que la redacció d'una proclamació tan presumptuosa s'efectuï precisament en lo temps de la subjecció del monastir al poderiu d'una abadia estrangera, és cosa que no sorprèn, ans bé és quasi natural, donat lo conegut esperit d'independencia tant dels castellans com dels catalans; ja del temps del pastorat de Ripoll que exercí l'abat marsellès Elías (1120-1124), Villanueva ens informa (viage VIII, 13), «que los ánimos andaban turbados con el gobierno extranjero». Es significatiu que en lo llibret escrit es 1147 no's fassi la més petita menció d'una mida tant important per la vida del monastir, de la subordinació a St. Víctor; d'aquest silenci s'en desprèn una altra prova de que, en l'escrit per lo demás també fet ab parcialitat, no havèm de cercarhi cap historia propiament dita. Ara sorgeix la pregunta, de si a la disposició general de foragitar lo jou de Marsella hi contribuïren encare relacions exteriors particulars que animaren especialment a emprendre una acció en aquest sentit. La pregunta pot contestarse afirmativament. Així com un príncep, Bernat II, comte de Besalú, decretà la subjecció, secundat per los prelats disposadors, axí un altre sobirà més adicte al monastir, un protector verdader, podia molt bé fer avançar l'alçament de la dominació: un axís va aparèixer per lo monastir en la persona den Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona.

La lluminosa figura heròica d'aquest príncep qui com qualsevol de sos avantpassats ab art estratègica consumada com també ab valentia personal conseguí victories colossals lluytant contra l'enemich irreconciliable y en pro de la independencia nacional, va trovar glorificació entusiasta en lo monastir de Ripoll; se celebravan les victories seguides per ell, la prosperitat creixent del poble durant la seva sobeïrnia y devant de tot — per rahons ben determinades — se ponderaven les esplendents qualitats que caracteritzaven la personalitat del comte. Ja en 1141, de consegüent 21 anys abans de la seva mort, havia heretat al monastir ab una rica ofrena, segons resa un document publicat per Baluze en la Marca Hispànica App. No. CCCXCIX, coll. 1287 ss.

nor talis est. Hoc est translatum bene et fideliter sumptum in Villa Riupulli duodecima mensis Februarii anno a natiuitate Domini Millesimo quadrigentesimo uicesimo tertio auctoritate et decreto uenerabilis et discreti Domini Petri de Campo Dei, Iudicis ordinarii Curiae Riupulli inferius subscribentis auctoritatem suam iudiciariam praestantis a quodam instrumento continuo et scripto in quodam libro antiquo pergameneo existenti in Monasterio Beatae Mariae de Riupullo in quo sunt continuata et scripta instrumenta antiqua pro dicto monasterio facientia et eidem sonantia. Cuius quidem instrumenti tenor talis est. Primus Coenobii Sanctae Mariae Riupullensis fundator etc.»

La còpia arriba fins al final del fol. 303^v.

Fol. 304^r dalt: Confirmació de Petrus de Campo Dei, Iudex ordinarius Curiae Riupulli. Segueix: Signum mei Bernardi de Vinea... notarii publici y'l de Jacobus de Ginabrosa.

Després: Signum mei Narcissi... de Molis presbiteri notarii publici Riupullensis auctoritate Venerabilis Conuentus Monasterii eiusdem qui huiusmodi translatum a suo originali fideliter sumptum... correctum et comprobatum... scribi feci et clausi XIII mensis Februarii Anno a natiuitate Domini MCCCXXII. Finalment la confirmació de Petrus Joannes Ferran,

«Ex archivo monasterii Rivipullensis» sots l'epígraf no del tot conforme: Praeceptum Raymundi Comitís Barcinonensis de sepeliendo corpore suo in monasteriò Rivipullensi. Certament al principi del document diu: dono Domino Deo et beatae Mariae coenobii Rivipullensis et monachis eiusdem... animam meam et corpus ad sepeliendum. però lo document devé verdadera acta de donació, per çò que'l comte cedeix a perpetuitat al monastir de Ripoll, una propietat que té en lo comtat de Besalú, en la ciutat de Múlnar, ab totes les seves rendes; de la minuciosa descripció de la entrega's dedubeix que's tracta d'un extens domini ab abundosos rendiments. Se comprén fàcilment y's comprova ademés per aquest testimoni, que'l comte del lloch hón devien reposar un dia les seves mortals despulles, seguis conservanthi son valiment. Aixís s'explica també que'l autor de la *summa libertatum* (*Brevis Historia*) de que havèm tractat no fa gayre, y'l qui escrigné (1147) durant lo regnat den Ramon Berenguer IV, pogués concebre la esperança, donat l'ardiment nacional del príncep, de conseguir ab la seva ajuda deslliurar al monastir de Ripoll del jou que l'aclaparava. Lo monjo de Ripoll va enganyarse en aquesta esperança sols en lo sentit de que degueren transcorre encare alguns anys després de la mort del comte fins que'l monastir logrà recobrar la seva independència.

La gran confiança que'l monastir dipositava en son egregi protector y la veneració constant que li demostrà fins més enllà de la tomba va expressarse de moltes y notables maneres, primerament en un llarch epitafi que, escrit en pergamí, fou colocat al sepulcre del príncep. Aquest epitafi era conegut per la copia de la *España Sagrada* XLIII (1819), 466 ss. (*Epitafium... anno 1803 dum eius ossa transferri in Ecclesiam est curatum in tumba inventum pergamena charta exaratum*) y la de P. de Botarull, *Condes vindicados* II, 201 ss., com també per la defectuosa traducció espanyola exposada per Pellicer y Pagés, *Santa María del Monasterio de Ripoll*, p. 125 ss. Jo vaig trovar una còpia del text original llatí entre'ls nombrosos papers que acompanya Bal. 107 (fol. 461 ss.) Allí's llegeix primerament una «Oratio» per lo difunt, y després segueix la indicació: Et in suo sepulcro est sequens epitaphium scriptum in pergamenò, quod est huiusmodi: Epitaphium serenissimi ac victoriosissimi Domini Raymundi Berengarii Comitís Barcinonae, Regís Aragonum et Ducis Prouvinciae després de breus paraules proemials, diu: ... Dei uirtute protectus Almeriam, Tortosam, Ciuranam et usque ad quadraginta oppida circa Iberum amnem pugnando cum Sarracenis potenter abstulit. Illerdam et Fragam uno die simul cepit... in obitu claruit miraculis. D'aquesta mostra's dedubeix que no tenim devant un epitafi en lo sentit usual de la paraula, sinó més bé un Encomium entusiasta (1). Una extensa apreciació

(1) Al final, no continguda en les còpies impreses, hi ha en Bal. 107 la data: Perpiniani

històrica de la tasca den Ramon Berenguer IV, la trovam en les tant citades y igualment d'origen ripollès «Gesta Comitum» en lo capítol XVII: «De nobili Raimundo Berengarii Comite Barchinonae qui in Ecclesia Rivipulli in sepulcro argenteo tumulatur (Marca Hispànica, col. 546 ss.) Lo capítol comença ab una pintura afectiva detinguda del caràcter rellevant del hèroe, com també de les seves esplendents qualitats físiques (1); conté després una exposició dels seus triomfs ab indicació precisa del datos (fet que junt ab altres rahons me fa inclinar a creure que la redacció d'aquesta part se féu poch després de la mort del comte), y acaba ab un plany fúnebre que en inspiració retòrica tot just si és superat (2) per alguna altra producció semblant d'aquell temps fecund en prosa epideíctica.

Les composicions de que acabam de parlar en llahor den Ramon Berenguer IV, son uns bons mijans per ajudar a explicar una poesia fins ara desconeguda en son contingut essencial y la que's trova actualment conservada en lo manuscrit F. l. 5132 de la Biblioteca Nacional de París. Edélestand Du Méril féu una descripció minuciosa d'aquest rich Miscelani en les seves Poésies populaires latines du moyen âge, París 1847, p. 302 ss., y jo vaig procurar cotejar les seves indicacions. La procedencia de Ripoll, tinguda ja com a provable per Du Méril y altres, és inconcusament certa. Al present jo puch sòls comprovar que'l manuscrit era encare a Ripoll en temps de Baluze, puix que les copies que ell tragué del còdice porten aquesta nota indicatòria; Mabillon qui publicà ASOSB saec. V, 878 ss. la Gestra Petri (Urseoli) Ducis Venetiae, sens dubte segons una copia presa del meteix manuscrit, observa també clarament que'l text deriva «Ex ms. codice Rivipullensi». La translació a París del preciós manuscrit està manifestament relacionada ab la missió de Pierre de Marca del qui Baluze era secretari (comp. P. I, p. 139). Mas lo còdice no solament és vingut de Ripoll, si que també fou escrit allí, y, com veurèm, compilat en la

anno Domini millesimo centesimo nonagesimo quarto, y després los versos ja publicats en los Cond. vind. II, 200 (l. H.):

Dux ego de matre, Rex coniuge, Marchio patre,
Marte, fame fregi Mauros dum tempore degi
Et sine iactura tenui Domino sua iura.

(1) Hic mira probitate, scientia, ingenio ac consilio pollens toto orbe famosissimus clauit. Fuit nempe naturaliter magnanimus, audax, probus, faciliis et subtilis, in proposito constans et prouidus, gestu et habitu approbandi uiribus praepollens, statura arduus ac procerus manu promptus, corpore ualidus, membris aptus, dispositione compositus, colore pulcherimus, sic quod nihil, ut ferebatur communiter, defuit ei boni; immo sapientior ac abundantior omnibus suis temporibus extitit.

(2) Obiit in Domino, suo relinquens luctum populo, periculum patriae, hostibus gaudium, lamentum pauperibus, religiosis suspirium. In eius nempe obitu exiuit latro, praesumpsit praedo, latuit pauper, conticuit clerus, luit incola, saeuit hostis, fugit victoria, creuit fuga, gladius in domesticos efferatur et patria exterminio praeparatur... Corpus itaque iam dicti nobilissimi Principis ad suam est patriam reportatum et in Ripipullensi monasterio quod ipse plurimum dilexerat, honorifice est sepultum.

segona meitat del segle XII, del material que ordinariament y fixa s'hi posseïa. Aquest fet important en molts conceptes se pot manifestar ab tota seguretat. Lo còdice miscelani presenta escrits que sabèm se executaven en Ripoll, com una redacció, de que s'ha de tractar encare, de les *Gesta comitum Barcinonensium*, també copies recents de còdices que existien antigament a Ripoll, com la *Altercatio fidei catholicae inter Arrium presbiterum et Athanasium episcopum Probo iudice residente de Vigilius Thapsensis* (P. I, 276, Nr. 246 del vell catàlech); finalment, un gran nombre de documents, la anotació dels quals fóra inexplicable en un altre manuscrit que no fos de Ripoll, perquè està íntimament y directa relacionat ab la vida del monastir. En lo foli 109^r s'hi trova, com observa Du Méril, loc. cit. 306, *un poème sur la mort d'un grand capitaine dont on ne peut plus lire que le commencement*; lo començ llegit y publicat per ell, segons l'adob que féu del text, es:

- 1 Mentem meam laedit dolor,
nam natalis soli color,
- 2 Color, inquam, genuinus
fit repente peregrinus.
- 3 Color quippe naturalis
nunc afflictam gentem malis
- 4 Mire nuper decorabat,
dum uir magnus radiabat.
- 5 Magnus, inquam, comes ille,
qui destruxit seras mille
- 6 Mahumeti caedé (1) gentis
genu nobis iam flectentis.
- 7 Sensit Lorcha (2) uirum tantum,

Lo residuu de la poesia en lo manuscrit està efectivament molt difluent y en part molt confós; ab tot, ab una mica de paciència's pot desxifrar la part més grossa de la poesia, fins sense necessitat de reactius. D'aquesta lectura's deduheix, que havia quedat oculta fins ara precisament la part més important, çò és aquella que'ns alligona sobre la personalitat del «Grand capitaine». Tothom qui estigui un poch versat en la historia de Catalunya, regoneix a primera ullada al examinar la part del text novament llegida, que'l celebrat no pot ser altre que en Ramon Berenguer IV, lo potent protector de Ripoll († 6 d'Agost 1162); per lo demés — com un se'n pot convèncer per la reproducció (3) del text notable presentada en la làmina 2.ª — dalt de tot al

(1) Així Du Méril; lo manuscrit presenta justament «fede» (= fide).

(2) Du Méril observa conforme: Lorca en Catalogne, que Plíne appellait Horeum, Hist. nat. III, 1.

(3) Manifesta també que la inscripció no és del segle XIII, com s'havia eregut en general fins ara, sinó que és de la segona meitat del segle XII; per consegüent se féu poch després de la mort del comte; parlarèm encare d'aquesta circumstancia al comprobar més tart la ma-

marge, hi ha escrit ab lletra molt petita, però encare llegible: *In laude Raimdi bengarij comitis barch. et principis aragonensis et comitis provincie (1).*

Si's comparen més detingudament les fonts històriques de que havem parlat abans, se nota que'l poeta s'atengué a la tradició representada per elles, si és que no's vèu també que ell aplegà (2) arbitràriament los datos respectius per rahó de la construcció artística de la seva poesia — aquest fi esforçat, en part és conseguit. Per lo demés hi està conservada la fidelitat històrica, en conjunt d'una manera tant rigorosa que per les aclaracions me remeto al capítol de les Gesta-comitum (G. C., Cap. XVII, Marca Hisp., col. 547 s.), adubit més amunt, com també al citat Epitaphium. Respecte a la reproducció del original, tinguis en compte que la transcripció és fidelment diplomàtica y que fou compost en ratlles llargues en oposició a Du Méril, cosa que ja havia sigut proposada per Wilhelm Meyer (Speyer) en una comunicació epistolar, ab tot y no tenir devant l'original.

- 7 et siurana mons gigantum.
Almeria cum carinis. sed tortose mox vicinis.
Hunc hylerde urbs expauit. fraga uirum trepidauit.
10 que sub una simul luce. hoc succumbunt nostro duce.
Barchinonam. taragonem. arelatem. taraschonem.
rexit. florens. ope. fama. terrens hostes his plus flamma.
Victor semper numquam uictus cuius terror fuit hictus
sepe fures emit auro illos ornans crucis lauro
15 Ausu constans pertinaci sensu uigens perspicaci.
ad se orbem fere totum. traxit tonans in remotum.

nera de compilar lo manuscrit. Sobre les notes musicals posades al principi del cant, Guido Adler me comunica amablement: «La determinació del temps y la procedencia son conforme: son neumas aquitans a quatre línies (respectivament tres) ab clau F a la primera línia y y-esolreüt C a la tercera.»

(1) La nota moderna al marge dreta procedeix de Paulin Paris.

(2) W. Meyer, qui examinà lo text novament llegit, distingeix en la construcció: 1-5: Preàmbul, 5-13: Fets d'armes, 13, fins al final: Característica general.

- 7 Anno Christi MCLIII non dicam munitissimum castrum Siuranam, sed montana fortissima et alia plurima castra circa litus Iberi amnis cepit. G. C. Dei uirtute protectus Almariam, Tortosam, Siaranam... pugnando cum Sarracenis potenter abstulit. Epit.
8 Ad capiendam Almeriam Ildefonsum Toletanum Imperatorem ac classem Januensium incitauit... et usque ad captam ac spoliata urbem... perstitit. G. C. Tortosam cum Januensibus obsidens... et ad ultimum urbem capiens anno Christi MCXLVIII sedem ibi episcopalem instituit. G. C.
9 Sequenti autem anno Christi MCXLIX urbem Ilerdam... obsedit; et uno eodemque die ipsius anni, VIII. scilicet Kal. Nouembris eandem Ilerdam ac Fragam cepit G. C. Ilerdam ac Fragam uno die simul cepit. Epit.
11 Urbem Arelatensem contra se tumentem usque ad turrium multarum destructionem compressit penitus et uastauit. G. C.
14 Després del 14 al marge: at firmans pacem auro. Decor suis. terror mauro. Aug. Engelbrecht interpretà aquesta variant en sentit de que «el comte no s'ols era un hèroe de la guerra, si que també en la pau ajudava a sos fells subjectes ab diner y ab institucions y inides que'n costaven».

Nam hunc magnus rex francorum. mirabatur et anglorum
Huic fauebat alemannus. dextram dabat toletanus.

Pa... (?) ... plena (?) probitatis... uena

20 Sub communi cessit morte. sed celesti uiuat sorte.

(Seguirà).

LLIBRE EN EL QUAL SE TRACTA DE LA INTENTIO

COMPOST EN VULGAR PER LO ILLUMINAT DOCTOR RAMON LULL

RUBRICA 7. DE TEMPRANÇA.

Temprança es, fill, per intentio que ab iustitia sia en mig de dues stremitats concordants ab iniuries. Aquesta temprança conserua, fill, sa intentio quantra temptatio ab caritat, prudentia, iustitia, fortitudo; car caritat met iustitia enla voluntat perço que vulla metra son voler enlo mig de dues stremitats, enla qual unio lo voler pres per fortitudo, prudentia ab libertat amada, e iutjada per manera de merit, nach de libertat ab virtut de voluntat ab iustitia de caritat, de fortitudo, prudentia, temprança, e ab temptatio quis concorde ab les dues stremitats on esta quantra temprança.

Amable fill, temprança pot hom auer en menjar, parlar, vestir, anar, cogitar, voler, e entendre en les altres coses semblants a aquestes; cor de cascuna cosa de les demunt dites pot hom usar en poch, o en (1) massa gran quantitat; per açò es a home donada temprança. E si tu, fill, ets temptat quantra temprança, conuet, quet aiuts ab les altres virtuts ab que temprança sa mantè: car sperança li ajuda per cogitar guardò; e iustitia li iutge a sostenir passio per conseruar sanitat; e caritat fa mes amar temprança, que los plaers, per los quals temprança esdeue en priuatio; e prudentia demonstra com perillosa cosa es in-temprança; e fortitudo enforçaix la voluntat ab abstinencia, patientia.

Amable fill, temptatio comença a temptar a home a vegades en sa stremitat maior; a vegades en la menor. E saps perque? si per un lloch no pot gitar temprança del mig lloch, que len git ab laltre estremitat; e per açò fill te consell, que ab tentatio contrastes ab fortitudo, abstinencia, tant de temps, tro que venga iustitia, prudentia, caritat; car iustitia se mostra en prudentia, que mes val temprança enlo mig de les dues estremitats, ço es per superfluitat de gran, e de poch, que

18 Sobre alemannus: - f. impr. (imperator) uidelicet; sobre toletanus: impr.

19 Raimundo Berengarii suo nepoti neptem Imperatoris Alamanniae matrimonialiter copulauit ducatumque Prouinciae nepoti eidem ab eodem imperatore perpetuo adquisiuit. G. O.

18 (Toletanus): v. dalt. not. a Almería.

(1) Lo manuscrit presenta aquí la paraula molt titlada.